

Tine Debeljak: *Turjaški labod. Naša balade, pesmi in romance*

Tine Debeljak je pesniško zbirko podnaslovil *Naše balade, pesmi in romance* ... V teh baladah in romancah je ubesedil osebe in dogodke iz sredine preteklega stoletja, o katerih je premišljeval kot begunec v Rimu, ob nastajanju *Velike črne maše za pobite Slovence*, zapisal in opremil z opombami pa jih je sredi argentinske pampe v Olavarrii, kjer je delal kot vratar v tovarni cementa Loma Negra, Črnem Kamnitniku, kakor je kraj sam poimenoval. Ob bruhanju plavžev ter ropotu mlinov, ki so noč in dan mleli kamen, je bil z mislimi ves doma. Pri svojih, ki so ostali za železno zaveso, pri svojem narodu, ki je šel skozi nepojmljive preizkušnje. S slutnjo, da bodo sledi, ki jih je ta preizkušnost povzročila, daljnosežnejše, kot si jih je znal predstavljati.

Zapisal je 21 oziroma 22 pesnitev, ki jih je nameraval izdati kot pesniško zbirko pod naslovom *Turjaški labod*. Pesnitve kronološko sledijo tragičnim dogodkom sredine podivjanega 20. stoletja. Pred nami kot v Aškerčevih baladah vstajajo junaki in mučenci; zgodovinske osebnosti in sleherniki; dogodki, oviti v pesniški jezik, a trdno zasidrani v zgodovinski resnici. Srečamo – ali bolje – spoznavamo številne osebe, o katerih nismo in še vedno ne moremo brati v zgodovinskih učbenikih: dr. Franca Kulovca, profesorja Antona Ovna, zdravnika Ludvika Kožuha, Iva Rožanca, ki mu je Debeljak namenil vlogo Turjaškega laboda, duhovnika Toneta Duhovnika, pesnika Franceta Balantiča, pisatelja Narteja Velikonjo, dr. Lamberta Ehrlicha – idejnega očeta slovenske samostojne države, bana Marka Natlačna, polkovnika Ernesta Peterlina, majorja Ladislava Križa, pravnika dr. Albina Šmajda, dramatika Antona Novačana ... pa pretresljive like stare beračice Nagodeške, Male Reziške, vosovca Nandeta in mladega orliča. Za usodo slednjega, Tončka Kokalja, izvemo iz pesmi *Orlič*. Njegovega očeta, polkovnika Antona Kokalja je leta 1945 v Gorici ugrabila in pokončala Ozna. Tonček, ki je z mamo in sestro živel v Ljubljani, se nekega dne leta 1948 ni vrnil iz šole. Njegovi mami so mesece pozneje sporočili, da je bil ustreljen, medtem ko je hotel ilegalno prestopiti mejo. Uradnega dokumenta o tem, kje je mladi orlič, ki je želel poleteti v svobodo, mati ni nikoli dobila. Nocoj so z nami tudi potomci Antona Kokalja.

Rapsod Debeljak je pred nas razgrnil svojo bolečino, ki je pravzaprav naša skupna bolečina. In čeprav je pesniška zbirka nastala le nekaj let po krvavi medvojni in povojni žetvi, in bila s predgovorom avtorja za natis pripravljena že leta 1952, bi pesnik enake uvodne besede prav lahko zapisal tudi danes ... Bolečina ni pojenjala. Razklani smo v dve silnici, ob katerih se moramo še vedno odločati za eno ali drugo. Še vedno ne znamo, ne zmoremo, nočemo pokopati svojih mrtvih ...

Od nastanka pesmi je minilo več kot sedem desetletij, zato smo jih v pomoč današnjemu bralcu opremili z razlago, ki sledi novim spoznanjem in dopolnjuje Debeljakove opombe iz leta 1952. Pesnitve so povezane v dramaturški lok s tremi znamenji, s tremi dogodki z močnim simbolnim pomenom: s fatimsko prerokbo leta 1917, vetrinjsko tragedijo leta 1945 in uzrtjem kipa svobode v New Yorku, ki je pozdravil begunce ob prihodu v novo domovino. Debeljak zapiše, da bi pesnitve zato lahko nosile tudi naslov *Naša znamenja* ali *Pod tremi znamenji*.

Pred nekaj leti so se pesmi z Debeljakovo literarno zapuščino, ki jo danes hrani Narodna in univerzitetna knjižnica, ter zapuščino Josipa Lesarja v hrambi Študijskega centra za narodno spravo, vrnile v Slovenijo. Ob tej priložnosti se za spodbudo k pripravi izida

zahvaljujem Študijskemu centru za narodno spravo in direktorju dr. Tomažu Ivešiću. Družinam Debeljak, Vombergar in Žakelj za vsestransko pomoč in posredovanje risb slikarke Bare Remec, ki grafično dopolnjujejo zbirko. Zahvala velja tudi Mojci Ferle, ki je sodelovala pri prepisu pesmi, Jožetu Šenku iz založbe Salve za oblikovanje knjige ter Občini Škofja Loka za finančno podporo.

80 let je od konca 2. svetovne vojne. Čas je, da *Turjaški labod* vendarle poleti.

Helena Janežič

Pasijonke – pesmi o trpljenju v vojni in miru

30. maja 2025 ob 20. uri

Cerkev Marijinega oznanjenja v Crngrobu